

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
האגף למחוננים ולמצטיינים

”איננו מחדשים דבר, עבודתנו היא
להאיר על מה שחבוי בכל אדם

הרב מקוצק

אלומת אור

פרסום מספר 1 | ינואר 2021 | שבט תשפ"א

על תלמידים מחוננים ומצטיינים

מתן מענה לתלמידים מחוננים ומצטיינים בכיתה ההטרוגנית

3 יוצאים לאור - החזון והתפיסה החינוכית

4 שופכים אור - מחוננים ומצטיינים

6 האור בעיניים - פליאה וסקרנות

7 מחר בבוקר בכיתה - זירות למתן מענה

9 מורים מספרים - נקודות אור בלמידה מרחוק

10 תלמידים מחוננים מאירים את עינינו

11 הזמנה להרחבה

כתיבה ועריכה: אורטל פלח ושרה גולן / צוות 'המחונן והמצטיין בכיתתו', האגף למחוננים ולמצטיינים קריאה והערות: מנחם נדלר / מנהל האגף למחוננים ולמצטיינים עדה דרורי / ממונה 'המחונן והמצטיין בכיתתו', האגף למחוננים ולמצטיינים

עיצוב גרפי: נעה כהן-שלמון

הוצאה לאור: גף הפרסומים, משרד החינוך gov

החזון והתפיסה החינוכית בהוראת מחוננים ומצטיינים בכיתה ההטרוגנית

קשת התלמידים בבתי הספר רחבה ומגוונת, וכוללת גם את התלמידים המוחננים והמצטיינים, תלמידים בעלי יכולות קוגניטיביות יוצאות דופן ומאפיינים אישיותיים ורגשיים ייחודיים.

תלמידים מוחננים ומצטיינים אמנם מקבלים מענה ייחודי יום אחד בשבוע במרכזי המוחננים (לימודי בוקר מחליפי בי"ס למחוננים, לימודי אחה"צ תוספתיים למצטיינים), אך המענה ההוליסטי, החברתי והרגשי נמצא בכיתה הרגילה, בבית הספר, כחלק מהחברותא של הלמידה המשותפת בכיתה ההטרוגנית בכל ימות השבוע.

אנו רואים עצמנו שותפים, יחד אתכם, מנהלים ומורים, לאתגר ולתהליך של זיהוי צרכים ומתן מענה לתלמידים המוחננים והמצטיינים בכיתתכם. יחד נשפוך אור על הצרכים של תלמידים מיוחדים אלו, על המענים המותאמים עבורם בכיתה ההטרוגנית ונהנה מהאור המיוחד שהם מביאים לכיתה.

בברכת המשך שותפות, עשייה והשראה

מנחם נדלר

מנהל האגף למחוננים ולמצטיינים

מה בין תלמידים מחוננים לתלמידים מצטיינים?

אין הגדרה מקובלת אוניברסלית אחת למחוננות, אולם ההגדרות הקיימות למחוננות מספקות מסגרת לשירותים ולתוכניות לחינוך ולטיפוח מחוננים ומנחות החלטות מפתח כגון מי יתאים לתוכניות הייחודיות המוצעות למחוננים, ומה תהיה מדיניות הטיפוח בתוכניות המקומיות והארציות.

משרד החינוך מקיים מבחני איתור למחוננים ולמצטיינים בקרב כל תלמידי המדינה. הילדים שהשיגו ציון הגבוה מ-1.5%-3% מהציונים הגבוהים ביותר של סף הקבלה הארצי, מתקבלים לתוכניות המחוננים, ואילו ילדים שהשיגו ציונים בטווח שבין 3% ל-8% מתקבלים לתוכניות המצטיינים המתקיימות אחר הצהריים במרכזי העשרה יישוביים או אזורים.

יתכן ובכיתתכם תלמידים שאותרו כתלמידים מחוננים ותלמידים שאותרו כתלמידים מצטיינים. בנוסף וודאי שמתם לב לתלמידים נוספים שהם מצטיינים: בעלי יכולות גבוהות ובעלי מוטיבציה ללמידה.

לא כל התלמידים המחוננים הם תלמידים מצטיינים, וכמובן התלמידים המצטיינים אינם בהכרח מחוננים, אך ישנן מתודות הוראה אשר נותנות מענה ומאתגרים גם את אלה וגם את אלה.

כדאי להכיר את המאפיינים הלימודיים של תלמידים אלו:

מאפיינים של תלמידים מצטיינים	מאפיינים של תלמידים מחוננים
זוכרים את התשובות מתעניינים	מעלים שאלות חדשות סקרנים
יוצרים רעיונות מתקדמים עובדים קשה כדי להשיג תוצאות עונים תשובות מפורטות ביצועיהם הם מהגבוהים בקבוצה מגיבים עם עניין ודעות משלהם לומדים בקלות צריכים חזרות ותרגול כדי להצליח מבינים ברמה גבוהה נהנים מחברתם של בני גילם מבינים הומור מופשט ומורכב	יוצרים רעיונות מופשטים ומורכבים יודעים, גם ללא עבודה קשה מהרהרים במורכבותם ובעומקם של דברים ביצועיהם מעל הקבוצה מפגינים רגשות ודעות ממגוון פרספקטיבות יודעים מראש צריכים מעט חזרות ותרגול כדי להצליח מבינים לעומקם של רעיונות מורכבים מעדיפים חברתם של השווים לו שכלית יוצרים הומור מופשט ומורכב

Adapted by Daphna Haran from :Janice Szabos as quoted in "The Gifted and Talented Child", Maryland Council for Gifted & Talented Children, Silver Spring, MD.

תלמידים מחוננים צריכים אמנם פחות תיווך מתלמידים מצטיינים, אך בפעמים רבות הם צריכים יותר זמן לחשיבה, זמן להשתהות, ולא למהר לפתרונות הראשונים. תלמידים מחוננים לעיתים נראים כאילו אינם עושים דבר במשך זמן רב, ולפתע, מגיעים לתובנה גדולה בסגנון "אאוריקה - גילית!". לפעמים, גם אם יידרשו לכך, הם אינם יכולים להסביר את התהליך או הדרך.

לתלמידים מחוננים גם מאפיינים רגשיים וחברתיים ייחודיים. מאפיינים אלו באים לידי ביטוי בשלושה היבטים מרכזיים: צורך באוטונומיה, עוררות יתר וא-סינכרוניות.

תוכלו ללמוד על כך בסרטון קצר "[המחונן 24/7](#)".

האור בעיניים - פליאה וסקרנות

”כדי שהילד ישמר את תחושת הפליאה המולדת שלו, הוא זקוק לליווי של מבוגר אחד לפחות שיוכל לחלוק עמו את התחושות, לגלות עמו מחדש את השמחה, את ההתרגשות ואת המסתורין שבעולם שבו אנו חיים.”

רייצ'ל קרסון, 1956

פליאה וסקרנות

הסקרנות נחשבת תופעה מולדת המתפתחת כבר בילדות המוקדמת. הסקרנות באה לידי ביטוי ברצון ללמוד, בצורך לחקור ולהעמיק, וביכולת לייצור ידע חדש המגיע מתוך עולמו הפנימי של הילד. סקרנות מעודדת יצירתיות ורווחה נפשית חיובית ולכן חשוב גם לטפח אותה. תלמידים מצטיינים ומחוננים סקרנים במיוחד ולהם יכולת ורצון ללמוד ולהתפתח באופן מתמיד. תפקידנו כמורים ומנחים לטפח אצלם את היכולת לחשיבה בתנאי אי-וודאות, יכולת לחשיבה רב כיוונית וצריכת מידע יעילה.

צפו [בסרטון הבא](#) כדי ללמוד מתודה פשוטה לעידוד חשיבה יצירתית ניתנת ליישום בכל משימה ובכל תחום.

ומה לגבי שאר תלמידי הכיתה?

יצירת אפיקים לטיפול היצירתיות ומתן הזדמנויות לבחירה היא חיונית לתלמידים המחוננים - אך ללא ספק גם תלמידים אחרים בכיתתכם ייהנו מתהליכי למידה המטפחים חשיבה יצירתית, שיתוף ומעורבות.

מחר בבוקר בכיתה

”הילד רואה אם המורה הבין אותו, ואם כן, הוא מרגיש שיש ביניהם הבנה, שיש ביניהם תקשורת.”

נעם, תלמיד מחונן בכיתה ה'

כיצד ניתן מענה לתלמידים מחוננים ומצטיינים בכיתתנו?

אנו מבחינים בשלוש רמות של התרחשות למתן מענה לצרכים לימודיים, חברתיים ורגשיים של המחוננים והמצטיינים בכיתתכם.

בכיתה ההטרוגנית:

- < טפחו אסטרטגיות ומיומנויות חשיבה מסדר גבוה כגון חשיבה יצירתית, חשיבה ביקורתית וחשיבה מטה-קוגניטיבית כרכיב בלתי נפרד בכל השעורים.
- < שלבו משחקי דמיון באמצעות שאלות פתוחות שאינן בהכרח מכוונות לתוצר מציאותי. לדוגמה, שאלו: "מה היה קורה אילו..."
- < טפחו מיומנויות חקר ופתרון בעיות אותנטיות.
- < עודדו הבנה עצמאית של הכלל או הרעיון הגדול מתוך ממצאים או דוגמאות.
- < עודדו סקרנות ופליאה.
- < אפשרו לתלמידים אוטונומיה בתהליך הלמידה. לדוגמה: אפשרו בחירה מתוך מגוון של תכנים או תוצרים; אפשרו קצב למידה גמיש; אפשרו בחירה של עמיתים ללמידה. אחת הדרכים לאפשר בחירה בין משימות היא יצירת לוחות בחירה. קראו עוד על מתודת לוחות בחירה [בקישור הבא](#).
- < חסכו מהתלמידים המחוננים והמצטיינים שינון ותרגול חוזר. [השאלה הקשה ביותר](#) [בהתחלה](#) הוא דוגמא לכלי פשוט בו תלמידים אשר שולטים בתכנים או במיומנויות יכולים "להרוויח זמן" להעשרה ולהעמקה בקבוצות קטנות.

בזירה ההומוגנית:

- < הקדישו שעות פרטניות ללימודי העשרה עבור תלמידים מחוננים ומצטיינים.
- < אפשרו לתלמידים בעלי יכולות גבוהות ללמוד יחד בצוות וליצור יחד תוצרים משמעותיים.
- < עודדו תלמידים ליצור קבוצת משימה וליזום יוזמות בעלי תרומה לקהילה כגון ניהול עיתון בית ספרי או ארגון סיור ווירטואלי במוזיאון.
- < עודדו משחקיות ושיחות א-פורמליות בקבוצות. לתלמידים מחוננים ומצטיינים חוש הומור שלעיתים רק הם מבינים....

בזירה האישית:

- < נהלו שיח עם התלמידים; התעניינו מהם תחומי העניין של התלמידים? אילו פרויקטים מעניינים יזמו או עשו? כיצד הם חווים את יום הלמידה במרכז המחוננים? כיצד הם מרגישים בכיתה? מה הם היו רוצים ללמוד? מה היה יכול לעזור להם כדי להרגיש טוב בכיתה ובבית הספר?
- < הפנו תלמידים מחוננים ומצטיינים לחומרי קריאה נוספים להעשרה ולהעמקה. תוכלו להיעזר בספרנית בבית הספר או בספרנית העירונית, כדי לאתר ספרים אשר כתובים ברמה גבוהה אך עדיין מתאימים לגיל הרגשי.
- < הנחו חקר או פרויקט אישי. תוכלו גם להיעזר במתנדבים מהקהילה או לפנות ברשת למומחים בתחום.
- < תפרו חליפה אישית לתלמידים הזקוקים לכך המתייחסת להיבטים לימודיים, חברתיים ורגשיים.

תוכלו לקרא עוד על מאפייני תלמידים מחוננים ומצטיינים ועל מענים בשלושת הזירות בחוברת המצוינת והמקיפה "[מחוננים ומצטיינים בכיתתם - התמונה השלמה](#)" תוצר של שיתוף פעולה בין אגף מו"פ לבין האגף למחוננים ולמצטיינים.

מורים מספרים - נקודות אור בלמידה מרחוק

כיצד נוכל להמשיך להיות מורות משמעותיות עבור התלמידים שלנו גם בתקופה של שינוי?"

שרה ואורטל, מורות לתלמידים מחוננים

פרויקטים חברתיים שיתופיים

בתחילת הסגר הראשון כאשר כולנו ישבנו בבתים ועדיין לא חזרנו ללמידה מרחוק, חיפשנו דרך לחוש אמפתיה, אחדות וחיבור בין ילדים. הבנו שנוכל לעשות זאת באמצעות פרויקטים ייחודיים אשר מתאפשרים באמצעות הכלים הדיגיטליים שלרשותנו.

אחד מפרויקטים אלו הוא "צילום נוף ירח מחלוני". יצרנו קבוצות למידה וחיברנו בין תלמידים במקומות שונים בעולם. התלמידים צילמו ירח מלא עם הנוף הייחודי של ביתם, כתבו את מחשבותיהם אודות הירח ושיתפו אחד את השני. ערכנו את התוצרים [בתערוכה דיגיטלית](#) משותפת.

תוכלו לקרא עוד על הפרויקט "נוף ירח מחלוני" במרחב הפדגוגי בפורטל עובדי הוראה [בקישור הבא](#).

גילינו שהקהילה החדשה אשר יצרנו נותנת מענה חברתי ורגשי חשוב, ולכן מיד פתחנו בקבוצות חדשות - כגון קבוצות Zoom-Pals אשר נפגשו ולמדו עם תלמידים במקומות שונים בעולם, ופרויקט "ג'יסר" - גשר המחבר בין תלמידים דוברי עברית ותלמידים דוברי ערבית הלומדים במקומות שונים בארץ.

גם אתם יכולים ליצור קבוצות קטנות של תלמידים הבוחרים לעסוק בפרויקטים שיתופיים חברתיים בלמידה מרחוק - כגון אוצרות של תערוכה, קשר רב דורי ועוד.

תלמידים מחוננים מאירים את עינינו

תלמידים מחוננים מספרים

בקשנו מהתלמידים המחוננים והמצטיינים במרכז מחוננים "שחפים" להאיר את עינינו -מה הם אוהבים וממה הם נהנים יותר בתהליך הלמידה. התלמידים מספרים:

”אשמח לספר לכיתה על מה שאני לומדת ביום שליפה מרכז המחוננים ואפילו להכין משחק לכל הכיתה שמדגים את הנושא.

”אני אוהב שאת לוקחת את כל קבוצת המחוננים והמצטיינים לשעה פרטנית בה אנחנו עובדים על עבודת חקר בתחום החלל.

”כאשר אני מסיים משימה אני יכול להמשיך לעבוד על חקר בתחום הרובוטים. את נפגשת איתי פעם בשבועיים לראות איך התקדמתי וזה מלהיב אותי.

”כשאני רוצה לענות על שאלה, ויש ילדים נוספים שמצביעים, את מזכירה לי לכתוב על דף את התשובה ואחר כך את מגיעה להסתכל מה כתבתי ומסמנת לי וי.

”את מכוונת אותי למקורות מידע בנושא שאני חוקר עליו. לעיתים את לומדת יחד איתי משהו ששנינו לא הכרנו קודם.

”אני אוהבת שאת עוזרת לי למצוא מומחים בתחום שאפשר לראות ולהתייעץ איתם לגבי החקר שלי.

הזמנה להרחבה

למדו עוד על מתן מענים לתלמידים מחוננים ומצטיינים בפריטים הבאים המופיעים במרחב הפדגוגי בפורטל לעובדי הוראה

קטגוריה	שם פריט	תיאור
פדגוגיות להוראת מחוננים ומצטיינים בכיתה ההטרורגנית	שילוב וקידום של מחוננים ומצטיינים בבתי ספר יסודיים הטרורגניים	היוזמה למחקר יישומי בחינוך, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין 2018
	איגרת לרכזי השתלבות בנושא מחוננים ומצטיינים בכיתה ההטרורגנית בבית הספר היסודי	קווים מנחים לשילוב מחוננים ומצטיינים ולטיפוחם במסגרת הכיתה ההטרורגנית בבית הספר היסודי
	"מחוננים ומצטיינים בכיתתם - התמונה השלמה"	מאפיינים וצרכים של תלמידים מחוננים ומצטיינים ומודלים למתן מענה בכיתה ההטרורגנית, בפיתוחה של אגף מו"פ והאגף למחוננים ומצטיינים
	עקרונות בהוראת מחוננים	דגשים בפיתוח יחידת הוראה למחוננים ולמצטיינים
	מודל מייקר להוראה דיפרנציאלית	The Maker model for curriculum differentiation
	המחונן 24/7	סרטון - היבטים רגשיים
	המחונן 24/7- אתגר בכיתה	סרטון - היבטים פדגוגיים

קטגוריה	שם פריט	תיאור
כלים לניהול שיעור ולהוראה דיפרנציאלית	השאלה הקשה ביותר בהתחלה	מתודה לניהול כיתה הפותרת את התלמידים השולטים בתכנים מתרגול מיותר
	לוחות בחירה ומתודת האיקס מיקס דריקס	כלי לארגון גרפי של משימות בצורה המאפשרת מתן מענה דיפרנציאלי לתלמידים בתחומי תוכן שונים
	קובידע	דרך ליצירת משימות ברמות שונות בקוביות שונות לאוכלוסיות לומדים שונות
	מרחב מזמן למידה עצמאית בכיתה	כיצד לארגן את הכיתה?
פעילויות לפי תחומי דעת	פעילויות לתלמידים מתקדמים בתחום מתמטיקה	
	פעילויות העשרה בתנ"ך	

מעוניינים ללמוד עוד - פיתוח מקצועי

הירשמו להשתלמויות "מתן מענה לתלמידים מחוננים ומצטיינים בכיתה ההטרורוגנית" בפסג"ות או השתתפו בקורסי המיקרו-קרדיטציה של משרד החינוך ללמידה מכוונת עצמית:

1. **קורס מיקרו-קרדיטציה** (10 ש') בנושא "[השאלה הקשה קודם](#)" המאפשר לתלמידים בעלי יכולות גבוהות "להרוויח זמן" ללימודי העשרה בזמן השיעור.
2. **קורס מיקרו-קרדיטציה** (10 ש') בנושא "[איקס מיקס דריקס](#)" לבנייה של לוחות בחירה עם משימות מאתגרות.
3. **קורס מיקרו-קרדיטציה** (10 ש') בנושא "[תפירת חליפה אישית](#)" לבנייה של תכנית מותאמת אישית לתלמידים מחוננים ומצטיינים.